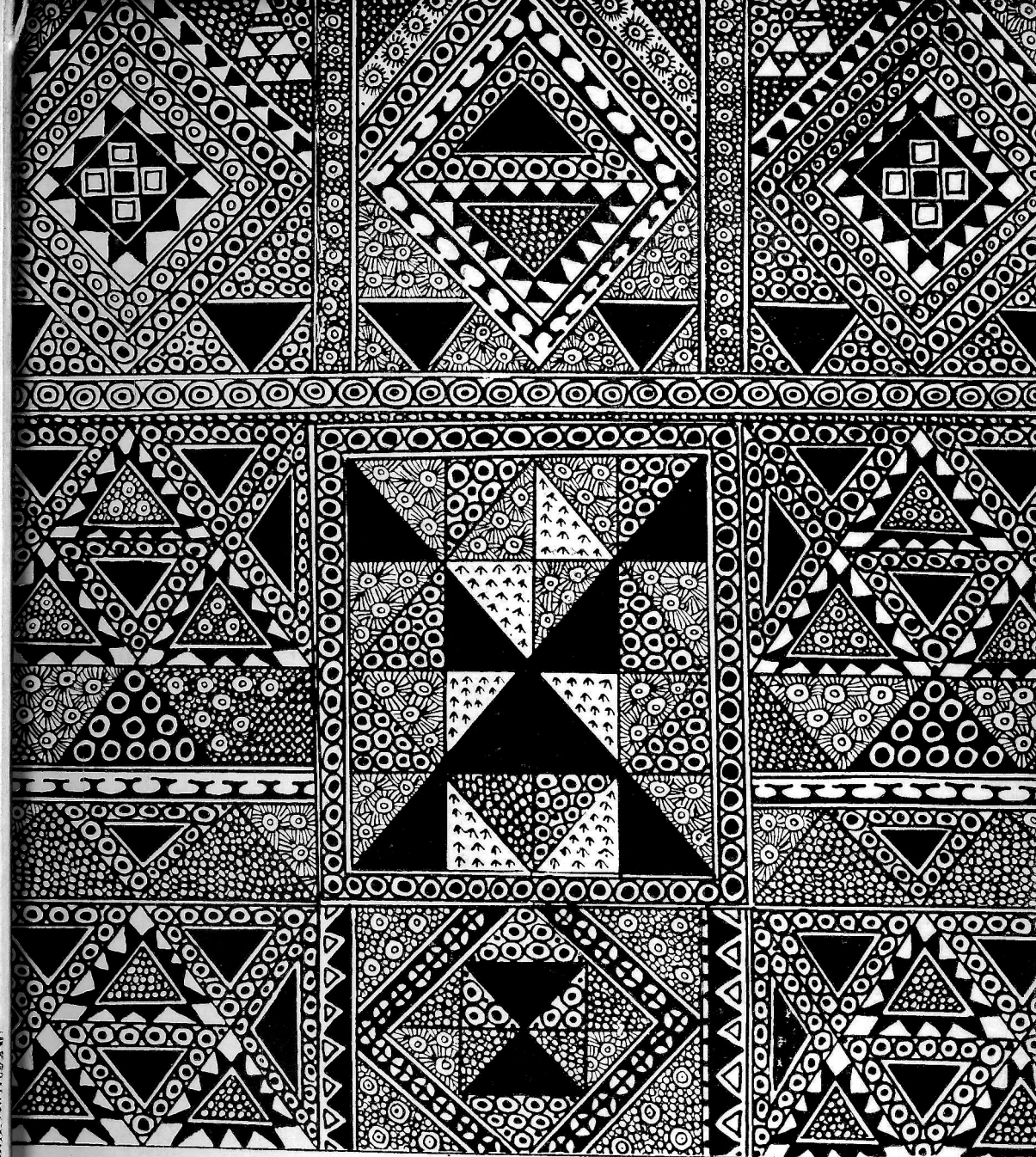
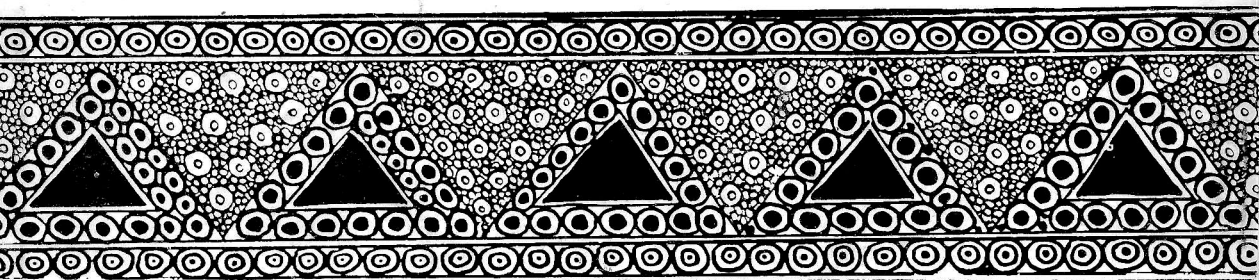
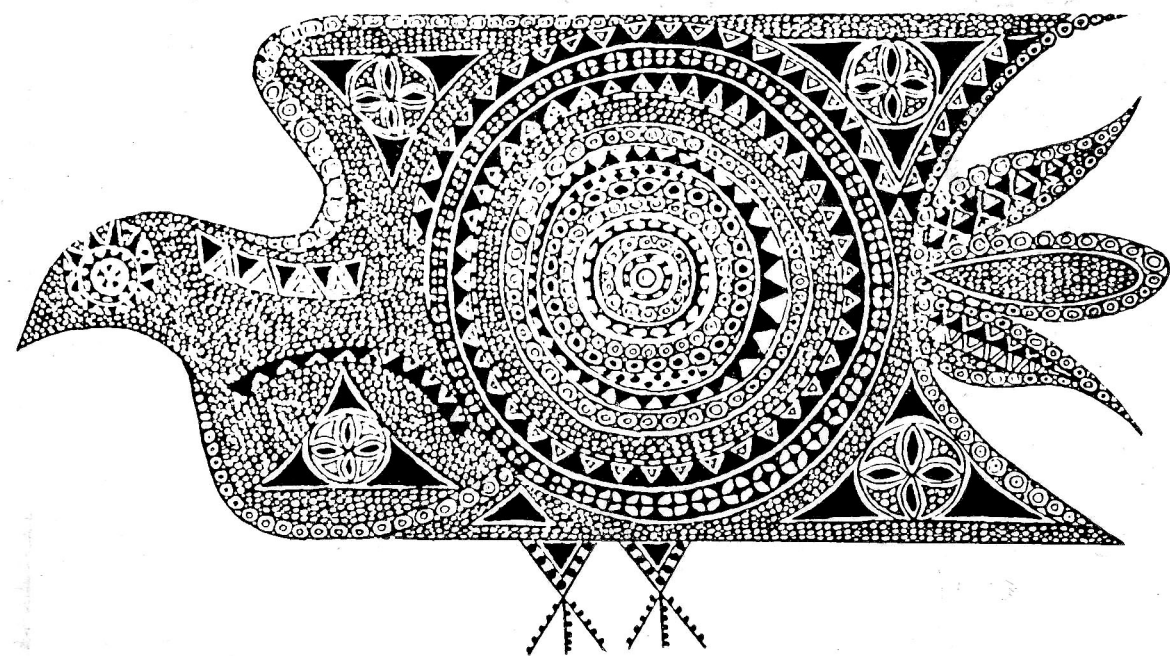

I. DÉL-DUNÁNTÚLI
NÉPMŰVÉSZETI HÉT
KAPOSVÁR

resztük, az elhunyt keservét szokás hűzni ugyanis. Ugyan-
csak Kallós írja, hogy a bánatos emberek a keservesben
saját sorsukat panaszozzák el, szimbolikus, költői képek-
ben. A maga-maguknak szokott dalt a gyűjtők kedvéért
énekeltek csak el mások előtt, mint a siratókat, ezeket
sem könnyű elénekelteni.

A zene legősibb alapvető és legfontosabb funkciójával ál-
lunk szemben. "Mikor ha így kiénekeltem magam, megnyu-
godtam" – mondják a keservest éneklő asszonyok. Mikor
megénekelte a maga tragédiáját, megkönnyítette lelkét. Át-
élte a katarzist. Olyan fokon tisztult meg a művészetben,
mint amit ma csak a legnagyobb művészeknél tapasztalunk.
A népzene nem elsősorban együtténeklés, hanem
mint művészet, a lelki szükséglet, lelki válságok megoldá-
sára volt hivatott.

Évekkel ezelőtt Tolna megyei gyűjtéseim során szerettem
volna felvenni a Három árva balladáját is. Az egyik éne-
kes, akitől e ballada felől tudakolódtam, azt mondta, hogy
ő ezt nem tudja, de itt van a szomszédban egy árva, ő
biztosan ismeri, mert sokszor eldudolja. A ballada tehát a
keserveshez hasonló funkciót töltött be.

Vagy figyeljük meg, hogyan szóltak egyáltalán balladáink!
Az első népballada, melynek előadását hallottam, a So-
mogy megyei, törökkoppányi "Rákóczi kisúrfi" volt. Nép-
rajzi lemezen hallottam és kezdetben kifogásoltam magam-
ban, hogy eléneklésében nincs semmi változatosság, elő-
adási fordulat. A hangszín, a tempó, a ritmus, a hangerő
végig egyforma és monoton volt. Azt hittem, a felvétel
lámpaláza ez. Azóta többször hallottam, jelen voltam, ami-
kor egy-egy moldvai csángó asszony balladát énekelt.
Ugyanígy, minden előadói fogás nélkül, szinte megmere-
vedve, mozdulatlanul. Olyan döbbenetes hatással volt mind-
annyiunkra, amit nehéz elmondani, de maga az énekes
sem tudott megszabadulni perceként keresztül belső meg-
indultságától.

Állítsuk ezzel a mozdulatlansággal, ezzel a minden külső-
ségről való lemondással szembe az új stílust, a mutató-
nóták, a műdalok előadási módját. Lehetőleg ivós ember
módjára az eget fenyegetve a mutatóujjal, a legnagyobb
hangerővel, egymás nyakába borulva stb. Ahogy Kelet fe-
lé megyünk, amerre még régi stílus él, úgy merevedik meg

az énekes, úgy hullik le minden külsőség, feleslegesség
a diszitett dallamról.

A népdal tehát nem egyszerűen az együttészórakozás,
együtténeklés eszköze. Művészet volt, művészi élményt
adott. Így kell meg-mertetni és meg-mertetni az iskolák-
ban is: mint művészi tevékenységnek.

A régi stílusú népdalok művészi megszólaltatásából követ-
keztetést vonhatunk le nemcsak a népdal, hanem egyálta-
lán a régi magyar művészet képére vonatkozóan is: és
nemcsak a múltra vonatkozóan; ezek az eszmények el-
vek most kialakuló, egész új nemzeti kulturánknak is
irányt mutathatnak. Mert aki azt mondja, hogy már megte-
rítettük új, korszerű, népi-nemzeti kultúránkat: Petőfi
szavaival: hogy itt van már ez a Kánaán – az nem az
igazat mondja.

Vargyas Lajos:

A népdal a mai magyar

társadalomban

Az a feladatom, hogy a népzene társadalmunkban el-
foglalt helyzetét ismertessem. Ennek a problémának há-
rom ágát kell megtárgyalnunk. Először: hogy él-e ma a
népzene azokban a rétegekben, ahol még a régi hagyo-
mányos szájhagyomány formáját tartotta fenn; mennyiben
él az tovább és mit várhatunk a jövőtől ebben a tekintet-
ben. A másik problémakör az, hogyan fogadja be a társa-
dalomnak az a része, amely ilyen hagyományos formában
sohasem ismerte, csak mádozlagosan, művészi feldolgo-
zásokban s a kulturális intézmények, az írásos kultúra
eszközeivel továbbítva találkozott vele. Harmadszor azt
is meg kell néznünk, milyen szerepet játszanak az intéz-
mények ebben a folyamatban.

A népzene és mindenféle néphagyomány idestova 100
éve az "elparentálás" állapotában van. Első gyűjtőink, a

balladakiadványok első munkatársai már kongatták a vészharangot, hogy utolsó 12. óráját éljük a néphagyománynak, s a következő években vagy nemzedékekben ki fog veszni. Azóta eltelt több, mint 100 év, s a népzene és népköltészet még mindig él. Az első kutatók harangkongatása után terjedt el az ~~az~~ ottan kivirágzott népzenei stílus, amely a századforduló első gyűjtései idején még kizárólag a fiatalság népdalkincse volt, azóta az egész országban elterjedt, sőt, elmondhatjuk, behatolt a nemzeti kultúrába is: a társadalom felső rétegei éppúgy ismerik, mint a parasztság. Ez az új stílus ma is él, ma is mindenütt megtalálható; ez volt az a része a népzenenek, amely a legutóbbi nagysikerű népdalvetélkedőn is a leginkább előtérbe került, s a közös éneklésben szerephez jutott. Annak idején, az első gyűjtések megindulásakor még csak a mai Magyarország területére szorítkozott, s csak lassan terjedt Erdélyben, egyes fejlődő vidékeken, főleg Kolozszenen. Székelyföldön már alig lehetett vele találkozni, s teljesen ismeretlen volt Moldvában. A fejlődés azt hozta, hogy az azóta eltelt 70 esztendő alatt a magyar nyelvterület minden részébe eljutott, és ha nem is vált uralkodóvá, de mindenütt ismeretes lett. Ma már Erdélyben éppén úgy éneklük, mint Moldvában. Azazhogy nem éppén úgy; némi változtatásokkal. Erdélyben és Moldvában, az erősebben továbbélő régi énekstílus kapcsolódott az új dalokhoz is, s azt mondhatjuk, régi stílusú előadás-sal éneklük őket, cifrázva, lassabban, több ötfoku fordulat-tal, hasonlatosabban a régiékhöz.

Azonban ne gondoljuk azt, hogy csak ez az új stílus található már falvainkban. Gyűjtőink általános tapasztalata, hogy még majdnem minden faluban felhangzanak a régi dallamok egy-két öreg ajkán. Természetesen ma nehezebb eljutni hozzájuk, mint régen, különösen az ország közepén, az Alföldön és a Dunántúl egyes részein. Emellett vannak olyan területek is, ahol a régi népdalok és a régi néphagyomány - tánc, népköltészet, mese - erősebben él tovább, mint másutt. Ezeket mi úgy nevezzük, hogy archaikus területek. /Más szemlélettel lehet azt is mondani, hogy elmaradt területek; ez együtt jár, a régi népkultúra a civilizáció fejlődésével egyre jobban háttérbe szorú, és elsősorban ott, ahol a fejlődés az élen jár./ Amikor azt mondtuk, hogy Szabolcs-Szatmár megye a néprajzi és népzene-kutatók számára valóságos oázis, akkor egyúttal azt is mondjuk, hogy ezek a területek jobban ki-

esnek a civilizációs fejlődés vérkeringéséből, mint mások, és ezért őrzik tovább a népkultúra kincseit. Ez némi kárpótlás a fejlődésbeli elmaradásért: természetesen nem olyan kárpótlás, ami kiegyenlítheti örökre a fejlődésből való kimaradást. De mindenestre tudnunk kell, hogy vannak még Magyarország határain belül is olyan területek, ahol Vikár, Bartók és Kodály fellépésekor nagy gazdagságban élő régi, szép dallamok és régi, nemes előadó-stílus még ma is föltalálható, ha nem is egykori gazdagságban.

A Déldunántúl is őrzi a régi népkultúra igen sok elemét. Most éppen arra készülünk, hogy a Népzene Tára soron következő kötetében összeállítsuk egy olyan dallamtípusnak a családfáját, amelynek fő központja Somogy-Zala megye. Ez az a dallamtípus a Páva-dallam-, amit Kodály a Páva variációiban dolgozott fel, s az új magyar zene ismerői már a koncertdobogóról hallhatták. Erről mi azt is tudjuk, hogy a legvilágosabban kimutatható keleti párhuzamai vannak, hogy a Volga-vidéki rokonnépeknél éppénúgy megvan, mint nálunk, és valamikor a honfoglalás előtti diókból hozta magával a magyarság. Természetesen Erdélyig sőt Moldváig, de legjellegzetesebb dallamai Somogyban, Zalában, Tolnában találhatók. Magától értetődően már nem a fiatalság körében, hanem - egy-két kivételtől eltekintve - egyes, szinte kartotékban nyilvántartott öreg énekesek emlékezetében; de még mindig számos változatban él és legújabb gyűjtéseinkben a legmodernebb technika eszközeivel tudtuk megörökíteni.

Majdnem hasonlóan archaikus terület a Palóc vidék, különösen néhány népművészetéről ismert faluja, Hollókő és környéke, Nógrád, Heves megye északi része, a Mátra vidék. Ennek is megvannak a sajátos dalai, amikor a népdalkutató kimegy ezekbe a falvakba, előre tudja, mit találhat az öregeknél, sőt néha egyes fiatalok közt is, akik nagyszüleik dallamait, énekstílusát őrzik tovább.

Nagy meglepetés ért mindnyájunkat, amikor a Sirató kötetet állítottuk össze, és megpróbáltuk a fehér foltokat el-tüntetni olyan területeken, ahol azt hittük, már rég kiveszett a sirató. Annál inkább hittük ezt, mert maga Kodály szögezte le a 20-as években, hogy a sirató már kihalt műfaj. Ő sem hitte, hogy előkerül még ez a különleges műfaj azon a pár szigeten kívül, ahol maga gyűjtött

síratót: Északkeleten, Nyitra-Bars-Hont megye területén, Somogy megye egy-két községében és Nagyszalontán. Ha viszont megnézi valaki a három évvel ezelőtt megjelent kötet térképét a gyűjtőpontokról, meglepetéssel fogja látni, hogy alig van a nyelvterületeknek olyan része, ahonnan ne került volna elő. Még nagyobb meglepetésünkre alig 30 km-re Budapesttől is olyan szép ötfoku síratókat énekeltek öregasszonyok, hogy magunk is elámultunk tőle. Ez ugyan nem jelenti azt, hogy az a kultúra tovább él amelyben az a sírató fontos szerepet játszott, amikor is az asszonyoknak – a halott legközelebbi hozzátartozójának – elmulasztthatatlan kötelessége volt a halottat énekszóval, rögtönzött szavakkal elsíratni. De még nagyon sok olyan öregasszony él, aki ilyen síratót énekelt, még vissza tudta idézni emlékezetéből, vagy akinek ez annyira beleidegződött emlékezetébe, annyira vérévé vált ez a kötelesség, hogy fenntartotta késő öregkorára, s ha kedves halottjára gondolt, vagy a gyűjtő arra emlékeztette, akkor még el tudta síratni a régi dallammal.

Mi lehet az oka, hogy 70 évvel ezelőtt Bartók és Kodály még bizonyos dolgokat egyáltalán nem, vagy csak töredékesen talált meg, ma pedig ilyen eredménnyel dicsekedhetünk? Jobban tudnánk ma gyűjteni, mint ők akkor, vagy talán újra kivirágzott volna a néphagyomány? Semmi esetre sem. Kodály maga megírta éppen a síratóval kapcsolatban, hogy minek tulajdonítja ezt a jelenséget. A gyűjtés technikai előfeltételeinek javulása volt az egyik tényező; a magnetofon bevezetése természetes éneklési körülmények mellett végtelen hosszúságban tudja megörökíteni az éneket, és így a síratót is, ezt a különleges gyűjtőtapintatot igénylő műfajt.

De ennél sokkal fontosabb a másik, a nép kulturális változása. Amikor ők elindultak, még nem volt rádió, a népet sem tudott népdalgyűjtésről, múzeumról. Ha valaki a művelt osztályból ilyen dolgok iránt érdeklődött, meglepte az embereket, szégyellték előttük régi műveltségüket; sokkal nehezebb volt eljutni a néphagyomány valódi, ritka és rejtett értékeihez, mint később 30 vagy 65 évvel, amikor rádió- és televízió sugározza a népzene, amikor a nép már nem azzal fogadja a gyűjtőt, vajjon nem adót szedni jött-e, hanem eleve tudja, sőt igényli is, hogy dalai magnetofonra kerüljenek, és esetleg a rádióban is felhangozzanak. Természetesen nemcsak ez a szereplési

vágy a fontos, hanem hogy a nép már tisztában van saját régi műveltségének jelentőségével, tudja, miért van múzeum, miért akarják megörökíteni a népdalokat, s ez a felismerés általánossá is vált. Ez tette lehetővé, hogy olyan kincsek is előbukkannak a néphagyományból – még mai, pusztuló állapotában is – amelyek korábban rejtve maradtak. Megtörténhetett az is például, hogy ugyanott, ahol Kodály gyűjtött, Nyitra megye Zombor vidéki falvaiban, Kodály párversszakos balladatöredékét későbbi gyűjtő teljes egészében hangszalagra tudott venni. Amit tehát veszítettünk az idők múlásával és – furcsa mondani – a művelődés előrehaladásával, azt részben visszanyertük éppen a műveltségben való fejlődéssel és a technikai lehetőségek segítségével.

Egy más történeti jelenség is módosította a mai Magyarország helyzetét néprajzi, népdal és néptánc vonatkozásban, ez pedig az erdélyi bukovinai és moldvai áttelepülése. Ma olyan népénekeseket találunk a Dunántúlon, akikért a háború előtt a Kárpátokon túlra kellett menni. Mert éppen Moldvában elég későn indult meg a gyűjtés és ott is csak néhány könnyebben elérhető faluban. Az egész moldvai magyarság néphagyományának feltárását igazán csak a felszabadulás óta tudjuk megvalósítani, mégpedig kétféleképpen. Egyrészt itt, saját határainkon belül, másrészt a Romániában is nagy lendületet vett magyar népzene gyűjtés révén. Erdélyben csakúgy mint Moldvában nagyarányú gyűjtés folyik, s ez részben az ottani kiadványok útján is eljut hozzánk, másrészt magunk is végezhetünk ott gyűjtést – hivatalosan is, magánúton is – s ez rendkívül értékes és gazdag anyaggal gazdagítja gyűjteményeinket.

Nem volna teljes a kép, ha csak a határainkon belüli magyarságra volnánk tekintettel, s nem vetnénk egy pillantást a más országokban élő magyarság hagyományaira is. Annál fontosabbak ezek, mert a nyelvterület peremén foglalnak helyet, s ennek megfelelően hagyományörzőbbek, mivel mindig ezeken a peremvidékeken előnépességhez ért el legkésőbb a központban kialakuló új stílus, aminek másik oldala az, hogy ott maradt meg legtovább az elmúló régiség. Az Alföld és Dunántúl legfrissebb új dalai például bizonyos fázis-eltolódással jelentek meg a mai Csehszlovákiában, az Alföld peremén élő magyarsághoz. A 30-as évek végén 75 éves öregembertől

olyan dallamokat tudtam följegyezni az Abauj megyei Ájban, amelyeket Bartókék a századforduló idején Szolnok környékén, Turán vagy Békés megyében mint az akkor kivrágzó új sitlus első példányait találtak meg, s azóta ott alig hallhatók. Még nagyobb volt a fáziseltolódás Erdélyben, s az első gyűjtők megjelenése idején Moldvában.

Ezeknek az időbeli eltolódásoknak megfelelően nagyon gazdag népdallalhelyeket találunk Nyitra megyében, ahol egykor Kodály kezdte meg gyűjtőmunkáját, s ahol már akkor kiderült, hogy ezt a területet köti össze a legtöbb szál az erdélyi magyar zenei hagyománnyal. Továbbmenve keletre, Gömör megye területén a magyarországi palóc vidék dalanyaga még gazdagabban, régiesebben kerül elő. S egészen új lehetőségeket fedeztünk fel a szlovák-ukrán nyelvhatáron és a Szovjetunióban levő kárpát-aljai területeken, ahol erdélyi típusú halladákat és dallamokat találtak a szórványos gyűjtések folyamán.

Erdélyben az utóbbi időben eltolódtak a súlypontok: az első gyűjtések óta a Székelyföld erősen polgárosodott és jelentőségét veszti, Kalotaszeg pedig inkább csak táncával jelent nagy értéket a hagyományörzésben. Nagy jelentőségű viszont a tánckutatók által újra fölfedezett Mezőség, ahol majdnem a moldvaihoz hasonló régies és új vonásokat őrző népzenei és tánczenei hagyományt ismerhetünk meg. Bartók is végigpásztázta ezt a vegyes lakosságú területet, de inkább a románok anyagát gyűjtötte. Ujabbban egyre nagyobb mennyiségbe gyűlik innen is népdal és sajátos "bolgár-ritmusu" tánczene, valamint a gyimesi csángóktól, akik korábban szintén kissé kimaradtak a gyűjtők érdeklődéséből. A másik nagy felfedezés természetesen Moldva, ahonnan szinte egészen új dallamstílus került elő, úgyhogy Bartóknak régi felosztását a zenei dialektusokról ma már kissé módosítjuk a moldvai tapasztalatokkal. Bartók négy dialektust sorol fel: Dunántúlt, az északi palóc területet, az Alföldet és Erdélyt. Mi ehhez ötödiknek Moldvát csatoljuk, nemcsak azért, mert mindegyiknél archaikusabb, mert igen sok román hatást is mutat, hanem mert annyi új dallamtipust őriz és olyan régi éneklési módokat, amelyek Erdélytől is elkülönítik.

Magának a magyarországi lakosságnak is jelentkezett egy olyan rétege az újabb gyűjtésekben, amelyre korábban nem gondoltunk, s ez a cigányság. Azt tudta minden néprajzku-

tató, hogy a cigányság, mint a magyar társadalomnak egy mélyebb szinten élő rétege, rendkívül régies hagyományokat őriz, sokszor olyanokat is, amelyek korábban a magyar parasztság őrzött, de már elhagyott, s most náluk élnek végső napjaikat. Már ennek tudatában sem fordult hozzájuk a kutatók érdeklődése az utolsó 15-20 évig, amikor is a Szabolcs-Szatmár megyében folyó magyszabású tánc kutatás az ottani cigányok közt egészen különleges, gazdag tárházat fedezte fel a régi tánc- és énekhagyománynak. Ujabb időkben ez a hagyomány eléggé népszerűvé vált, bár egyáltalán nem a legmegfelelőbb formában. Egy kicsit a persziflázs határán mozog az, ahogy a cigánydalokat énekeseink előadják. Közben nem is tudja a nagyközönség, hogy amit hall, voltaképpen nem is cigánydal, hanem többnyire a cigányok közt továbbélő régi, magyar úgynevezett "dudanóta". A cigányok csak nagyobb mennyiségben őrzik azt, amit a népzene kutatás a Dunántúltól Moldváig, ha nem is ilyen mennyiségben, de kimutatott a magyar parasztok között. Az a különös, régies, lüktető alapritmus, ami ezekben a "cigánydalokban" megfogja a közönséget, a magyar népzene egyik legősibb ritmusfajtája.

De fenntartottak a cigányok olyan ritmikai sajátosságokat is, amelyek a középkori európai zene sajátosságai: a régi tánczenének azt a sajátosságát, hogy egy bizonyos páros ütemben elhangzó zenét és táncot páratlan ütemben megismétlik. Ezeknek a ritmikai jelenségeknek különféle maradványai már feltárultak előttünk a déldunántúli karikázó lánytáncoktól a szatmári cigányok botoló táncdalain keresztül erdélyi tánczenéig, s egyre világosabban látjuk, hogy milyen régi műveltségi elemek maradványait őrzik többek közt - a cigányok.

Áttekintésünk végére érve röviden összegezzük a végeredményt. A népzene még nem halt meg, még él hagyományos formáiban is, de ezek a hagyományos formák természetesen már eltűnőben vannak. Ma már nem merünk olyan határozott halál-jóslatokat adni, mint a régiek, éppen az eddigi tapasztalat alapján, látva, hogy milyen sokáig továbbélhet egy kulturális jelenség akkor is, ha társadalmi gyökerei megszűntek. De mindenesetre annyi biztos, hogy ez már a régi kultúrának csak meghosszabbított élete. Az a nagy társadalmi változás, aminek szemtanúi vagyunk, a falu gyökeres átalakulása anyagi jelenségekben éppen úgy

mint kulturális vonatkozásban, elsősorban éppen a néphagyománynak - a szájhagyománynak - napjait teszi meg-számlálhatóvá: ez a kultúra ebben a formában nem fog sokáig továbbélni.

Éppen ez teszi szükségessé, hogy nagyobb figyelmet szenteljünk annak a másik problémakörnek, ami a nemzet szempontjából most már fontosabb: hogyan éli át ezt a népzene a társadalomnak az a rétege, amely nem szájhagyományból ismeri, amely írásos műveltsége részeként kapta; hogy fordul hozzá, miképp veszi át most már nem mint néphagyományt, hanem mint a nemzeti kultúra alap-ját. Nézzük meg tehát, milyen a helyzete a magyar népdalnak a magyar társadalomban.

Itt is egy halálharang-kongatásra kell kiindulásul hivatko-znom. Nemrég, talán egy évvel ezelőtt huzta meg valaki azt a halálharangot a népdalkultusz felett, s egy cikk ke-retében azt próbálta fejtegetni, hogy a társadalom s külö-nösen az ifjúság elfordul a népdaltól, ellentétben az ő korosztályának egykori népdal-rajongásával. Nos, ez a vészjelzés is némileg a visszajára fordult. Nem hittünk ne-ki már akkor sem, és egyrészt különféle más jelenségek-re hívtuk fel a figyelmet, másrészt az általa tapasztalt je-lenségekből is más következtetést vontunk le. És való-ban, ez a "más" következtetés látszik igazolódni akkor, amikor nem sokkal azután a televízió Páva-vetélkedője akorra sikert aratott és olyan mélységben megmozgatta a magyar társadalmat, hogy arra még mi sem mertünk gon-dolni, akik pedig bízunk benne, hogy a magyar társada-lom még nem fordult el a népdaltól. Vegyük sorra talán először az egyes társadalmi rétegeket, hogy mit várha-tunk tőlük a népdallal kapcsolatban. Mindenek előtt a pa-raszságot, amely még nagy részében hagyományosan is éli és igényli a népdalt. Azonban nemcsak hagyományo-san. Az a tapasztalatunk, hogy igen nagy részén a mai Magyarországnak és még nagyobb részén a határon túli nyelvterületnek nemcsak a hagyományban igénylik a nép-dalt, hanem a mai kulturális és technikai lehetőségektől is elvárják. Így például számtalanszor tapasztaltuk, hogy parasztságunk azokat az adásokat hallgatja előszeretettel, amelyekben népdal hangzik el, és azokat az állomásokat fogja leginkább, ahol sok a népdal-adás. Sok esetben pl. Ujvidékre kapcsolnak, amikor a magyar rádió nem adott elég népdal műsort, ahonnan lényegesen többet hallhattak, sőt arról is tudunk, hogy Bukarestet fogták, bár onnan

nem is magyar népzene hangzott, csak egyáltalán népzene. Ez is közelebb állt a magyar nép ízléséhez, mint a műsorok nagy része.

Nem tudok egészen megfelelő áttekintést adni a munkás-ságnak hasonló igényeiről, sem az iparos-kereskedő - tehát kispolgári műveltségű - rétegekéről, mert azokat nem ismerem annyira, mint a parasztságot, mert hivatásomnál fogva nem kellett eljutnom hozzájuk. De természetesen társadalomban élek és sok mindent tapasztalok a körülöt-tem élő emberek között. Az az érzésem, hogy valami sa-játos kapcsolódás van a magyar nóta és a magyar nép-dal között, ami különben a parasztság körében is tapasztalható: mindkettő egyaránt kedves nekik és összefonódik tudatukban. Számtalanszor hallottam egyszerű emberektől a Páva-vetélkedővel kapcsolatban, hogy "nem ez az iga-zi, a szép magyar nóta? Nem az a beatos üvöltözés!" Vagyis egyszerűen magyar nótának minősítették a Páva-vetélkedő népdalait. Igaz is, hogy van a mūdálnak, a "ma-gyar nótának" is egy olyan rétege, amely közel áll a népdalhoz és fordítva, s az újstylusú népdal és a mūda-lok közt sokszor alig lehet megvonni a határt. Természe-tesen nagy különbség van a népdal súlyos, esztétikailag és történetileg legfontosabb rétege és a magyar nóta közt, különösen az utóbbinak legfelszínesebb darabjait véve számításba. De az is tény, hogy mind a népdal, mind a magyar nóta tulnyomórészt 4 soros, jól tagolt dallamot je-lent. Ugy látszik, a magyarság, vagy legalább is a ma-gasabb műveltség által nem érintett magyarság annyira hozzászólt ehhez a műfajhoz, annyira kifejezi az ízlé-sét, hogy teljesen kielégít. Ez beleillik a magyarság ízlé-séről alkotott fogalmainkba, amennyire azt meg lehet is-merni a néphagyomány, a népművészetek és a magas mű-vészet eddigi alkotásaiból: valóban mindig a világos, tisztán áttekinthető, könnyen felfogható formák iránti érzék je-lentkezik. Ugy látszik, a 4 soros dalforma annyira hozzá-tartozik a magyar tömegek ízléséhez, hogy egyelőre min-dennek szemben ragaszkodik hozzá. Volt erről egyszer egy sajátos, egyéni élményem is. Egy paraszt ismerősöm feljött hozzám, s látván a zongorát, kérte, hogy zongoráz-zam valamit. Játsoztam is, talán egy Chopin-darabot, s azt kérdezte: "Ugye ez nem magyar.". Már örülni kezd-tem, hogy ilyen jó stylusérzéke van, még az ismeretlen műzenei világban is így tud tájékozódni - de azután ki-derült, hogy azért nem magyar, mert nem 4 soros dal,

mert valami más jellegű forma volt. Ez persze részben műveletlenség, de részben műveltség is: egy régi, megszokott, s nem is lebecsülhető, nagyon nagy értékeket dajkáló formához való ragaszkodás; más vonatkozásban műveletlenség, hogy más egyéb még nem jutott el hozzájuk. Ami ebben a ragaszkodásban műveltség, azt igyekezzünk fenntartani, ami műveletlenség, azt igyekezzünk megszüntetni. Szerintem ebben rejlett a Páva tömegsíkere. Hallottam olyan véleményt is, hogy abban sok volt a nacionalista házzáállás. Biztos, hogy volt ilyesmi is benne, amennyire azonban én találkoztam egyszerű emberek vélemény-nyilvánításával, én inkább ennek a dalformának kedvelésében látom a fő okot, továbbá a parasztságban még erősen élő ragaszkodásban a népdalhagyományhoz, sőt talán abban is, hogy a városi lakosságban is erősödött a népdal szeretete. Nagyjából ez a helyzet az értelmiség körében is. Az értelmiség, amennyiben erre a névről valóban érdemes, tehát a tájékozott, művelt emberek összessége, teljes egészében a népdal mellett áll. Márcsak azért is, mert olyan magas művészi eredmények fémjelzik, mint Bartók és Kodály művészete. Ennek a művészetnek világsíkere és a hozzá kapcsolódó kulturális jelenségek: a kórus-kultúra, a zenei pedagógia kiművelése, mind a népzenevel kapcsolatos, annak fölfedezése nélkül nem is lehetne elképzelni. Ezt a nagy kulturális eredményt ma már az értelmiség Magyarországon nem fogadja úgy, mint annak idején, a 20-as években, lenézéssel, ellenkezéssel. Akinél még ilyesmivel találkozunk, az a multnak valami ritka kövülete, és azt hiszem, nem is érdemes vele foglalkozni.

Különbség van azonban a különböző generációk között a népdal szeretete és valóságos továbbélése tekintetében. Az 50 évesek például az a generáció, amelyhez én is tartozom, annak idején a népdalt és minden hozzátartozó törekvést úgy élt át, mint az új, a jobb Magyarorszáért folyó társadalmi-politikai mozgalomnak - ellenzéki mozgalomnak - egy igen jelentős részét, s fenntartás nélkül kapcsolódott hozzá, felismerte mély nemzeti jelentőségét. Ennek a generációnak számára ez volt akkor az új, amiért lelkesedett, s amihez öregkorában is ragaszkodik, mint ahogy általában a fiatalságához ragaszkodik az ember. Persze, ez a réteg azért csak kisebbség volt abban a korosztályban, hiszen ellenzék volt. De azért korosztálynak olyan tagjai, akik kezdetben értetlenül álltak

szemben ezzel a zenével, később, idősebb korunkban sok mindent megértettek belőle, közeledtek hozzá idős korban. Ugyhogy, azt hiszem az én korosztályomra is kiterjeszthetem, amit az értelmiségre mondtam, hogy - mondjuk úgy: a műveltek, még általánosabban a középiskolát végzetek körében eléggé általánosan elterjedt a népdal szeretete. Jött azután egy másik korosztály, akit úgy nevezhetnénk, hogy a NÉKOSZ korosztálya, a 30-40 évesek, akik a népzenenek ezt a hőskorát még nem élték át, viszont átérték első diadalra-jutását. Akik közös éneklésben, kollégiumokban és felvonulásokon élték át a népdalt, s ugyancsak életük egyik fényes korszakához, mondhatnánk: politikai korszakához tartozik.

Az utánuk következőkben azonban már - az a tapasztalatom - csökkent a népdal varázsa talán éppen azért, mert az előző generációk egy kissé el is koptatták, még jobban csökkent a 20 évesek körében, akik már a NÉKOSZ korosztálynak és az előtte járóknak gyermekei. Ezek számára apáik dalai már valamennyire elcsépelletté, kopottá váltak. Érdekes azonban, hogy pontosan ebben a generációban tapasztalja az ember, mintha valahogyan mélyebbre akarnának nyúlni a népdalkincsben, - amennyiben tanusítanak érdeklődést a népdal iránt. Ugy látszik, ez a kívánság egyre növekszik a fiatalság körében: mintha nemcsak azt keresnék, ami a közös éneklésben könnyen fölhasználható, a nagyivű, szép újstílusú dalokat, vagy a régiak közül is a könnyebben énekelhető táncritmusokat, egy-két slágerként elhasznált pásztordalt. Nem, sokkal inkább az ősi, lüktető ritmusokat, a diszítést, a finoman és gazdagon áradó ékesítéseket keresik, mindazt, ami különleges, régies, ami a felszínen úszónál mélyebb emberséget jelent.

És én nem is félek a beat konkurrenciájától, mert az talán szintén valami hasonlóra mutat, tánczenében és felszínesebb vonatkozásban ugyanugy egy kicsit az ősinek, az ösztönös primitívnek feltörésére, tehát a konvenciókon túli emberség feltörésére irányuló vágyat jelez. És tapasztaljuk is, hogy a fiatalságban a kettő sokszor nagyon jól megfér egymással. Mintha a beat-divat a népdalnak is az archaikus, elemi erejű típusait hozta volan felszínre.

A továbbiakban már nem ilyen széleskörű társadalmi rétegről kívánok szólni, de annál fontosabb rétegről: mi-

Ilyen a funkcionáriusok, az intéző helyen élők hozzáállása a népdalhoz. Ebben a vonatkozásban azt hiszem, bizonyos kettősséget lehet tapasztalni, már amennyire a magam tapasztalatai alapján meg tudom ítélni. Akik NÉKOSZ - indulással jutottak be mai irányító pozícióikba, azok fenntartás nélkül mellette vannak. Akik nem onnan, hanem inkább régi munkásmozgalmi múlttal érkeznek, azok már nem mindig; azok talán téltik is előretörésétől a munkásmozgalom eredményeit, a szocialista kultúrát, és körükben él a legtöbb gyanu, hogy itt valami nacionalista-narodnyik dologról van szó. Ebben természetesen nem vagyok illetékes nyilatkozni, s azért is hozom elő, hogy akinek van tapasztalata ezen a téren, adja elő azokat és vitatkozzék. De meg vagyok győződve, hogy ez a kérdés fontos népdalkultúránk és egyáltalán zenei kultúránk, sőt nemzeti kultúránk egészének jövője szempontjából. Fontos tehát, hogy ilyen dolgokban is tisztán lássunk, s ha van valami ilyenféle tartózkodás egyes rétegekben, akkor igyekezzünk azt feloldani.

Nem lebecsülhető a zenészek, a szakzenészek hozzáállása a népzenehez, és sajnos azt kell mondanom, hogy ez sem egészen egyértelmű. Azt gondolná az ember, hogy egy ilyen zenei mozgalom, mint a népdalra épülő magyar zenei megújulás, a képzett zenészek egyhangú támogatását élvezi. Ez régen valóan úgy is volt: mindazok a zenészek, akikben volt valami lelkesedés, újítási vágy, mondjuk ki egyszerűen: tehetség, azok mellé álltak, és a tehetetlenek, az újítástól félők voltak ellenségei. Ezek ma már eltűntek, s azt hinnék, hogy a zenei élet teljesen a népdal szeretete jegyében alakult át. Pedig bizony nagyon sok hangszeres zenész van, aki elfogadja Bartók és Kodály zenéjét, esetleg az egyikét vagy másikét, de a népdal iránti lelkesedést nem lehet ráfogni. Itt a hangszeres zenészeknek bizonyosfokú szembenállásáról is kell beszélnünk azzal, ami mai zenekultúránkban a népdalból ki-fejlődött: a vokális zenének nagy előretörésével szemben, s különösen annak pedagógiai oldalával szemben. Sokszor igen magas zenei állásokban ülő emberek is úgy gondolkoznak, hogy ők megtanulták hangszerüket, szolfézs nélkül is, minek nekik az, csak az időt veszi el a hangszertanulástól. S minthogy a szolfézs egy kicsit népdal is, kialakul valami hangszeres zenészi góg a népdallal és az énekkultúrával szemben. Kisebb zenészeknél az is sokat nyom a latban, hogy a zeneakadémiai oktatás be-

vette a népdalt tananyagként az oktatásba, és sok esetben erős fegyelmi nyomattal követelte is meg. Az a hegedűs vagy trombitás tehát, akinek sok bosszúsága volt zeneakadémiai éve alatt, hogy meg kellett tanulnia 100 népdalt, s abból levizsgáznia, hogy aláírják indexét, bizony nem lelkesedik a népdal iránt. Igyhát még azzal is meg kell küzdenünk, hogy ilyen visszahúzó elemek is vannak, akik az új magyar zene pártolása mellett igyekeznek a népdalt kissé háttérbe szorítani. Vagyis itt tulajdonképpen a zenei műveltség mély vagy sekélyes voltáról van szó. Igazán művelt zenészek természetesen újra eljutnak a népdalhoz. Vagyis a népdalt vagy a hagyomány vagy a legmagasabb zenei műveltség tudja magától értetődően elfogadtatni, a kettő között vannak a problémák.

Most röviden pillantsunk végig azokon az intézményeken, amelyeknek feladataik vannak a népdal terjesztésében: hogy töltik be ezt a feladatot és hogy lehetne ezen javítani. Azt hihetik hallgatóim, hogy itt van legkönnyebb dolgom, hiszen a Páva-vetélkedő után vagyunk, a Rádióban pedig néhány olyan népdal-dorozat folyik, amelyet részben népzene kutató kollégáim állítanak össze, szinte már annyit, hogy egyéb elfoglaltságaik mellett már alig bírják. Nincs tehát további tennivaló sem pedig kritikára ok. Kritikára, természetesen mindig van ok, hiszen sohasem mennek a dolgok úgy, hogy még jobban ne mehetnének. Ezt már magára a Páva-vetélkedőre is el lehet mondani, de volna - és a csütörtöki vitán nyilván el is fog hangzani - olyan kifogás is, ami ha nem lenne indokolt, ez a vetélkedő is jobb lett volna. De én most arról szeretnék beszélni, hogy mentek a dolgok azóta. És itt utalnék a televízió egy rendezvényére, amelyet az alkotmány ünnepe-n rendeztek a Margitszigeten. Erre a népzene kutató szakembereket nem vonták be, véleményüket nem kérték ki, s megtörténhetett az a sajnálatos eset, hogy Faragó Laurát, a Páva-vetélkedő győztesét egyáltalán nem akarták fölléptetni, akit a népzene kutató bírálók egyhanguan a legstílusosabb népdalénekesnek minősítettek, és aki közben Skóciában, egy zenei fesztiválon mint népdalénekes első díjat nyert és nagy nemzetközi sikert aratott. Őt csak egy négyszólamu kar egyik szólamaként akarták szerepeltetni, amit külön a négy győztes számára írtak erre az alkalomra, s az előző esti hangszalagra vett műsorban nem is szerepelt. Csak másnapra gondolták meg ma-

gukat a televízió emberei, hogy ez mégis méltánytalan eljárás, és a következő napon egy dallal mégis szerepelhetett. Ezt különben már megelőzték hasonló jelenségek: egyszer táncdalénekesekkel vegyes műsorban akarták felléptetni a televízióban, amit mint méltatlant visszautasított, s erre azt mondták neki, hogy majd meg fogja látni, kape még szereplési lehetőséget.

Nagyon másként nem tudok nyilatkozni a Rádióról sem annak ellenére, hogy elég szoros kapcsolatot tartunk vele, sok közös programunk van, s mindeddig azt hittük, legjobb úton halad az igazi népdal propagálásában. Legutóbb, szintén augusztusban, a kecskeméti népdal-találkózón azonban valami olyan jelenséget tapasztaltunk, ami mintha elfordulást jelentene az eddigi gyakorlattól. Sem az énekesek, sem az előadott számok tekintetében nem nagyon hallgattak a szakemberekre, s ami a legnagyobb meglepetést okozta, a legszebb dalokat éneklő, Magyarországon élő bukovinai székely és moldvai csángó asszonyok műsorát teljesen kihagyták a rádió számára fölvetett műsorrészletből. Az az ember benyomása - és ez a televízió magatartásával kapcsolatban is - hogy éppen a legművészebb értékű napdalt akarják kihagyni a terjesztésből, azokat a dalokat, amelyekre Bartók és Kodály úgy hivatkozott különböző megnyilatkozásaiban, hogy a legmagasabb művészi teljesítményekkel, a szimfóniákkal és szonátákkal egyenértékűek a maguk kicsi formájában. Éppen ezeket akarják elhanyagolni, és csak a nótázásra alkalmas népdaloknak akarnak népszerűséget szerezni. A nótázásra való alkalmasság, illetőleg a nótázó stílus nyer kifejezést abban, hogy a televízió egyik népszerű énekes győztesét propagálják állandóan, ugyanakkor visszaszorítják azokat a győzteseket, akik az elmélyült, valóban művészi értékű produkciókat nyújtották. Ezekben a jelenségekben tendenciát kell látnunk. Fel kell még említenem ezzel kapcsolatban azt is, hogy a Népzenei Kutató Csoport hiába ajánl évek óta népművészet mesterének egy sor kitűnő öreg énekest és táncost, ezeket évek óta nem fogadják el erre a kitüntetésre; nem tudom kik ajánlják azokat, akik végül is megkapják. Egy másik mellékes, de jellemző dolgot is hadd említsek: a Bartók Emlékbizottságban és egyáltalán a Bartók emlékünnepségeken teljesen hiányzik a népzene és a népzenei kutatás. Mintha Bartók nem is lett volna népzenei kutató! Itt valóban azt a törekvést kell megállapítanom, hogy szakemberek nélkül akarják to-

vább folytatni a népdal terjesztését. Ugy látszik, az a siker, ami a Páva-vetélkedő rendezőit jogos elismeréshez juttatta, most már felhatalmazza is őket, hogy saját kezükbe vegyék az egész ügyet. Ez persze nem volna baj, ha jól csinálnák, mi örülnénk legjobban, ha kevesebb feladatot kell vállalnunk, de sajnós, azt kell tapasztalnunk, nem a helyes irányba terelik az ügyet. Egyik kifogásunk az, hogy az elmélyülést kívánó stílust ki akarják zárni a népdal-propagandából. A másik, ami nagyon általános, s már a Páva-vetélkedőn is kifogásoltuk, hogy kísérettel adják elő a népdalt, zeneszerzőknek előre megírt kíséretével, és bizony kérdés, hogy mennyire elmélyülten, átgondoltan, illetve hevenyészve készült kísérettel; illetőleg hogy túlnyomórészt olyan énekesek előadásában, akikre egyik vagy másik intézmény jobban támaszkodik. Itt most, sajnós, kénytelen vagyok anyagi érdekeltségeket is megsérteni. Erősen kialakul Bartók és Kodály színvonalát alatti zenészek anyagi érdekeltsége ebben a propagandában, ami bizony nem segíti elő a népdaléneklés színvonalát. Kecskeméten például előfordult, hogy a szerencsétlen asszony, akit kényszerítettek egy nem neki megfelelő kísérettel énekelni, idegesen gyűrte a szoknyáját, alig tudott mit csinálni kinjában; egy másik népdalénekesünk olyan fekvésben volt kénytelen énekelni a kíséret miatt, hogy teljesen elveszett a hangja, és előadásának minden zamata. Természetesen nem tudjuk a zenészeknek kötelezővé tenni a színvonalat, és Bartók, Kodály nem minden bokrban terem, viszont csodálatos, mennyire eltűnnek egy idő óta Bartók és Kodály remek népdalfeldolgozásai koncertjeinkről is és a rádióműsorokból is. Ugyanakkor másod-, harmad- és negyedrangú zeneszerzők összhangosításával kell népdalt énekelni, amikor annak leghelyesebb - valódi - formája a szóló éneklés. Szerintem meg kellene gondolnunk, hogy a népdal csak a szórakoztató zenébe tartozik-e bele, s nem kellene helyet kapnia a komoly zenei műsorban is. Természetesen tisztában vagyunk vele és elfogadjuk, hogy bizonyos népszerű műfajok és dalok sokkal nagyobb teret kell hogy kapjanak, mint a nagyon koncentrált, ünnepi pillanatokra fenntartott és fenntartandó régi, díszítésszerű dalaink. Vagyis a piramis alul legszélesebb és fölül egy pontban, csúcsban végződik. De azt nem vagyunk hajlandók elfogadni, hogy a piramist fejére állítsák, és aminek ritkán, de fönnt kell lennie, az ritkán, de alul legyen, s a széles alap az egyúttal a legmagasabbra kiemelt csúcsként

is szerepeljen. Ezt tapasztaltuk ugyanis a margitszigeti televíziós műsorban.

Egy kicsit fennforog ebben a nagy népdalkultuszban a lejáratás veszélye is. Egyrészt a mennyiséggel – azzal, hogy túl sokat kap a közönség, másrészt pontosan azzal, hogy egy kicsit sekélyesen, sőt igen sokszor nagyon sekélyesen. Mi a mennyiséget sokalljuk, a minőséget keveselljük. Fordítva kellene szerintem, nem ilyen sokat adni, de kapjon helyet a népszerű mellett az elmélyült, magas színvonalú népdal és énekstílus.

Mindez a pedagógiára is vonatkozik. Egy kicsit annak is köszönhető a népdal megfakulása a közízlésben, hogy tananyaggá vált. Már annak idején Arany János is félt attól, mikor a Toldit iskolai tananyaggá tették, hogy ezzel vége művészi hatásának, Kodály másra gondolt, amikor a népdalt a magyar zenei oktatás alapjává tette: élménnyé váló zenei oktatást akart. Egy élményt nyújtó, mindig a szépségre irányuló zenei oktatás valóban nem is csépelné el a népdalt. Igaz, tisztában kell lennünk avval is, hogy a pedagógusok között is vannak kitünők, átlagosak és gyengék, tehát sehol sem számíthatunk arra, hogy mindenütt a legkitünőbb, élményszerű zenei nevelésben részesülnek a gyermekek. Nagyon sok helyen kell számolnunk azzal, hogy favágásnak hat a tananyag. S ha ilyen oktatásból kerül ki valaki, nem óhajtja a megunt tananyagot még egyszer elővenni. Ezen csak úgy lehet segíteni, ha igyekszünk minél több kitünő pedagógust nevelni és pedagógiai mozgalmunkat, ami nálunk valóban jobb az átlagnál, még jobbra tenni, hogy minél több legyen az élmény a zenetanulásban.

Itt még felmerül az a kérdés is, nem merült-e ki már az a népdalanyag, amit immár 65 éve népszerűsítettek a pedagógusok, a zeneszerzők és a kiadványok. Bizonyos elcséplődés fennáll – bizonyos daloknak megszokása, elcséplése. De nekem az a tapasztalatom, hogy maga a nagy anyag már csak azért sem merülehetett ki, mert nem is használták ki eléggé. Még az az általam összeállított gyűjtemény, ami Kodály tanulmánya mellett került kiadásra mint a zenei oktatás tankönyve, még az sem érte el, hogy egész anyagával bele jusson a köztudatba, pedig az több kiadásban forog közkezen. Még olyan lelkes népdalrajongó, mint Faragó Laura, aki egyebet sem csi-

nál, mint különböző helyről, magnetofonról, saját gyűjtésből kutatja fel az új, még nem hallott népdalokat, mikor bizonyos fajta dallamok után kérdezősködött, s mutattam ebben a gyűjteményében bizonyos dalokat, elismert, hogy nem ismerte. Ha ő sem, akkor vajon mások mennyire ismerik?! Szerintem van a népdal használatában egy eléggé sajnálatos gyakorlat. Mindenki ismer 100-120 dalt, ezt énekli a legtöbb ember, ez úszik a felszínen, de az egész népdalkincsnek annak sokféle típusaival, sokszínű szépségeivel még nem igen ismerte meg és sajátította el az egész társadalom. És még ott van az a sok, ami ezen kívül rejtőzik a nagy gyűjteményben, és az a mindig újra meg újra felbukkanó új, változatos szépség, amit a gyűjtés állandóan produkál; azt hiszem, hosszú ideig nem kell félnünk attól, hogy a népdalanyag kimerül és megszűnik táplálni zeneéletünket.

Egészen röviden arra is utalni akarok, hogy lemezgyártásunk milyen hosszú ideig elzárkózott attól, hogy népdalt is terjesszen a maga hamisítatlan, eredeti alakjában. Ők sem hitték el, mint ama halálharang-kongató sem, hogy megvan az érdeklődés a népdal iránt, s hogy kifizetődő a népdal-lemezek előállítása. 1964-ben csak minisztériumi segítséggel és nyomással tudtuk elérni, hogy egy lemezt egy bizonyos kongresszus alkalmából kinyomjanak; most pedig végre megindult egy sorozat, egyelőre 4 lemezzel, ami üzletekben kapható is. Állandóan keresik is külföldiek és belföldiek egyaránt. Azt is halljuk, hogy belvárosi üzletekben külföldi turisták állandóan Bartók és Kodály gyűjtése után érdeklődnek, azt szeretnék lemezen hallani és megkapni. Van tehát bizonyos visszahúzó és túlzott óvatosság az intézmények részéről, ami azonban a jelek szerint indokolatlan, és most már kezdik is lassan felszámolni.

Végezetül tehát mi az, amit mi szeretnénk, holgy éljen a népdal a társadalomban? Semmi esetre sem tolatkodóan, semmi esetre sem úgy, hogy egyeduralomra törjön, mert az mindig rossz vért szül és ellenkező hatást tesz. Inkább észrevétlenül, de mindenütt. Valahogy úgy, ahogy a levegő körülöttünk: akkor vesszük észre, amikor nincs mikor fuldoklunk hiányától, vagy amikor annyira rosszá válik – füstös – hogy ki kell szellőztetnünk tőle a szobát, vagy ha kivételesen valami nagyon ózondús levegőt szívnunk erdőben vagy hegy tetején. De egyébként észre

sem vesszük, hogy van. Vagyis azt szeretnénk, ha zenéi életünket mindenütt átjárna, ott volna a pedagógiában, a zenészek stílusában, a közös énekgyakorlatban, az emberek tudatában – de nem kizárólagosan, hanem más zenéi szépségek mellett. Hiszen kezdettől fogva az volt a népzenei mozgalomnak célja, hogy eljuttassa a széles néprétegeket a magasrendű művész alkotásokhoz. Nem kizárólagosan, hanem csak mint alap, amire épül minden. Vagyis úgy, mint a levegő: nem vesszük észre, de nem tudunk nélküle élni.

Katona Imre:

A magyar ősköltészet kérdéséhez

I. A magyar népköltészet finnugor rétege

A finnugor őstörténet soha nem lesz abban a szerencsés helyzetben, hogy az egész korszakot minden lényeges vonásával együtt rekonstruálhassa, de az emberiség őstörténetének általános törvényszerűségeit szem előtt tartva, a ma még ismeretlen tényezőkre is bizvást következtethet. Némileg hasonló a helyzet folklór vonatkozásban is: azonos társadalmi feltételek genetikus kapcsolat nélkül is eredményezhetnek rokon folklórtípusokat, vagyis meghatározott társadalomtípusoknak megszabott művészeti formák felelnek meg. Ha tehát egész művészeti-költészeti struktúrákat kapcsolunk megfelelő társadalomtípusokhoz, más népek folklór példái segítségével a ma még hiányosan ismert finnugor ősköltészeti jelenségekre is bátrabban következtethetünk.

A finnugor népek egészét tekintve, rétegzett társadalmak kialakulása óta valamennyire is egységes finnugor folklóról természetesen többé nem beszélhetünk, hiszen a nyelv-

vileg rokon, valaha együttélő népek eltérő népi-társadalmi, esetleg természeti környezetben kerültek, és más-más időpontban és körülmények között léptek rá egyre újabb fejlődési szakaszokra. Ennek ellenére a finnugor összehasonlító folklorisztikának mégis éppen tárgyánál fogva van meg önálló létjogosultsága: a valaha kulturális-nyelvi-költészeti közösségben élt népek egyedi történelmük folyamán nemcsak új, hanem hasonló vagy éppen azonos költészeti válaszokat is adhattak a fejlődés során felvetődő kérdésekre.

Etnológiai példák intenek arra bennünket, hogy az általános fejlődésmenetet semmiképpen nem szabad átadás-átvétel kérdésére leszűkítenünk, hiszen társadalmi intézmények és ideológiák egészükben alig kölcsönözhetők, jóval nagyobb tere van a belső fejlődésnek. A finnugor őstörténeti-ősköltészeti korszak fontosságát az az etnológiai tapasztalat is megerősíti, amely szerint nem szabad a valószínűsítő primitívebb társadalom- vagy éppen költészettípust elképzelni, az eddiginél jóval több jelenséget lehet korábbi korszakokra visszavezetni, s a szóbanforgó népek történelmének javarésze éppen az uráli-finnugor-ugor korszakban zajlott le. Ugyanakkor természetesen óvakodnunk kell az őstörténeti-ősköltészeti és a recens jelenségek elhamarkodott azonosításától, továbbá az egyedi fejlődésmenet szükségtelen általánosításától, és esetenként számolnunk kell másodlagos primitívizálódással is.

Ezuttal az uráli-finnugor-ugor korszak legfőbb folklór problémáit vesszük sorra, elsősorban a magyar népköltészet szempontjából. E vizsgálódáshoz azonban kívánatos az egész finnugorságra vonatkozó őstörténeti alapok felvázolása is.

Északkelet-Európa utolsó jégkorszak utáni benépesítésében az uráli népek elődei már részt vettek; mindenesetre a szamojédok kiválásáig tartó uráli korszakban az északkelet-európai erdőszáv lehetett az a közös, nagy szállásterület, amelyen belül a neolitikus fejlődésig jutott vadász-halász-gyűjtőgető hordák vándorolhattak meglehetősen laza kapcsolatban egymással. Az ugorok kiválásáig tartó finnugor korszakban az életmód alig változhatott, de az eszközök csiszolódtak, talán állandósultak egyes ha-